

משנה - פאה - רמב"ם

[פרק א](#)

[פרק ב](#)

[פרק ג](#)

[פרק ד](#)

[פרק ה](#)

[פרק ו](#)

[פרק ז](#)

[פרק ח](#)

[א](#)

[פרק](#)

[פרק א - משנה א](#)

עניין המסכת הזאת, להתבונן במצות פאה שדהו ומה שנכלל בה, כמו שיתבאר לקמן.

ומה שאמר: **אין להם שיעור** – אמנם הוא מן התורה, אבל מדרבנן יש לה שיעור, והשיעור שנתנו לו לא יהיה פחות מחלק מששים, כמו שיתבאר אח"כ.

והראיון הוא דברי הכתוב: "יראה כל זכורך" (דברים טז), ואמר: "לא יראו את פני ה' ריקם" (שם), ואיננו קוצב כמה שיעור הקרבנות אשר יקריב בעלותו; ועוד יתבאר זה במסכת חגיגה (פ"ק ז).

ויש עוד דברים אחרים שאין להם שיעור, כגון עפר סוטה, ורוק יבמה, ואפר פרה, ודם צפור המצורע. ואולם לא ספרם, כי אע"פ שערכם נכבד, אין בהם תוספת שכר; ואלה שספר בכאן, כפי שיוסיף בהן יהיה תוספת שכרו.

וגמילות חסדים – הוא שם נופל על שני עניינים מן המצוות: האחד, שיעזור האדם לישראל בממונו, כגון צדקה ופדיון שבויים; והשני, שיעזור אותו בגופו, כגון ניחום אבלים, וללוות את המתים, ולבוא לחופת חתנים ודומה לזה. ומה שאמר בכאן: גמילות חסדים אין לה שיעור, רוצה לומר: לעזור האדם בגופו; אך שיעזור אותו בממונו יש לו שיעור, והוא חמישית ממנו, ולא יתחייב לתת יותר מחמישית ממנו, לבד אם עשה כן במידת חסידות; ואמרו (כתובות נ א): נמנו באושא להיות אדם מפריש חומש נכסיו למצוה. וביאור זאת ההלכה אצלי מה שאומר, והוא: כשהאדם יראה שבויים שהוא חייב לפדותם כאשר צוה הקב"ה, או רעבים או ערומים, שהוא חייב להשיעם ולכסות מערומיהם כמו שאמר: "די מחסורו אשר יחסר לו" (דברים טו), ופירושו – למלאות חסרונו; כשיהיה מה שיחסר להם או מה שיצטרכו לפדיונם פחות מחמישית ממנו, או כפי חמישיתו. אבל אם יצטרך לתת להם יותר מן החומש, יתן חמישית בלבד ויסתלק מלתת עוד, ולא יהיה עוון עליו בהמנעו להשלים כל מה שצריך להם, לפי שצרכם יותר מן החומש. אבל אם לא נזדמן לו דבר מאשר זכרנו, יוציא החומש מן הריוח ולא מן הקרן ויתנהו בצרכי מצוות.

ועניין מה שאמר: **אוכל פירותיהן והקרן קיימת לו** – מה שאומר לך, כי המצוות כולן נחלקין בתחילה על שני חלקים: החלק האחד, במצוות המיוחדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקדוש ברוך הוא, כגון ציצית ותפילין ושבת ועכו"ם; והחלק השני, במצוות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם, כגון אזהרה על הגניבה והאונאה והאיבה והנטירה, וכגון הציווי באהבת איש את חברו, ושלא יסית אדם להזיק לחבירו, ואל יעמוד על דם רעהו, וכבוד אבות והחכמים שהם אבות. והכל כשיעשה האדם המצוות המיוחדות לנפשו מה שיש בינו ובין בוראו, תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקב"ה עליה לעוה"ב, כמו שנבאר בפרק חלק. וכשיעשה האדם המצוות התלויות בתועלת בני אדם זה עם זה, כמו כן תחשב לו לצדקה לעוה"ב, לפי שעשה המצוות; וימצא טובה בעוה"ז, בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם, כי כשינהג מנהג הזה וינהגו אחרים כמנהגו יקבל כמו כן שכר מהעניין ההוא. וכל המצוות שבין אדם לחבירו נכנסות בגמילות חסדים, ושים לבך עליהם כי כן תמצאם, שהרי הלל הזקן (שבת לא א) כשאמר לו הנכרי: למדני תורה על רגל אחד, אמר לו: דעלך ביש לחברך לא תעביד. וכשתחקור על העניין הזה, תמצא תלמוד

תורה שקול כנגד הכל, כי בתלמוד תורה יזכה האדם לכל זה, כמו שביארנו בתחילת דברינו, שהתלמוד מביא לידי מעשה:

פרק א - משנה ב

יש מי שיקרא **ענוה** בוי"ו, ופירושו: מה שתענה הארץ, אם זרע רב או מעט. ויש מי שיקרא **ענבה** בבי"ת, ופירושו: גודל הגרגרים או דקותם, ורוע פריהם. ושני העניינים קרובים זה לזה. והסברא היוצא משלש אלה הדרכים אינו אלא לתת לעניים מתנה יתירה, ואם תהיה השדה גדולה והעניים מועטים – יתנו לפי גודל השדה, ואם הארץ מעוטה והעניים רבים – יתנו לפי רוב העניים; וכן אם תוציא הארץ זרע רב והעניים מועטין – יתנו הרבה. ומאשר זכרנו יתבאר לך שאר ענייני ההיקש בג' עניינים

פרק א - משנה ג

דעת תנא קמא שיעזוב הפאה מאיזה צד שירצה. ור' שמעון אומר שהיא פאה מכל מקום שיניחנה, אך לא תעלה לו מצות פאה עד שיעזוב בקצה שדה על כל פנים כשיעור פאה הראויה לשדה ההיא, מפני הרמאים, שהם קוצרים פאות השדה, וכשנשאל אותם אומרים: במקום אחר ניחנה, וכן יאמרו לכל מי שיראם, והם קוצרים בכל מקום, עד שיקצרו כל השדה.

ור' יהודה אומר, שהמניח באיזה מקום שירצה, או בקצה [נ"א: בתחילת] השדה או באמצעה, אינו פאה בשום פנים, אבל הוא הפקר, ולא נקרא פאה משיניח בתחילת השדה או באמצעיתו, אלא אם כן הניח בקצה השדה ואפילו שורש אחד לפאה, ויעזוב כל מה שיעזוב בזולת המקום ההוא נסמך אל השורש ההוא; והוא מה שיאמרו: **סומך לו משום פאה**. ופירוש **שייר**, השאיר והותיר. ופירוש **הפקר**, הדבר המשולח לכל בני אדם לקחתו, כמו שיתבאר בזו המסכתא.

ודע, כי הפאה היא לעניים בלבד. ופירוש **משום**, מצד כך וכך. ומי שאומר שהפאה שהניח בתחילת השדה או באמצע השדה הפקר, רוצה לומר: הוא מותר לכל בני אדם. ור' שמעון אומר שהוא פאה ואף על פי שלא עלתה לו מצות פאה עד שיניחנה בסוף השדה; לא יתירוהו אלא לעניים

פרק א - משנה ד

נאמר בכאן **אוכל**, להוציא הכופר, ופירושו אלחנ"א וסלילוגא והאלצפור, והם צמחים שיצבעו בהם מיני הצבעונים והדומה להם; שאינם חייבים בפאה, לפי שאמר הכתוב (ויקרא יט): "ובקצרכם", ומלת "קציר" נופלת על קצירת כל דבר הנאכל.

ופירוש **נשמר**, שיהיה במשמרת, שכל דבר המופקר ואינו בשימור – אינו חייב בפאה, לפי שאמר הכתוב בעניין פאה: "תעזוב אותם". וזה מלשון "משולח ונעזב" (ישעיהו כז, י), רוצה לומר הפקר.

וגידולו מן הארץ, רוצה לומר שיהיו לשרשיו שריגים משתרגים תחת הארץ ובהם יפרה; להוציא מכללם הכמהים והפטירות, שאינם חייבים בפאה, מפני שאמר הכתוב: "קציר ארצכם".

ולקיטתו כאחת, רוצה לומר שיאספיהו כולו בפעם אחת, ואז יהיה חייב בפאה; להוציא התאנים והדומה להם, שלא יאספו בפעם אחת עד שנתבשל זה אחר זה, שאין לנו לחייב בפאה אלא כל שיקצרוהו בפעם אחת, כי הוא לשון "קציר".

ופירוש **מכניסו לקיום**, רוצה לומר, אפשר בו להיות אצור וכמוס באסמים; להוציא מכללו הירקות כולם, שאין לנו לחייב בפאה אלא כל דבר הנאצר, כגון החטה ושעורה, כמו שאמר הכתוב: "פאת שדך לקצור", ולא יפול על שדה ירק שם "קצירה".

ושם **תבואה** נופל על חמשת המינים, והוא חטה, והוא שני מינים. והשעורה, והוא שלשה מינים. ואלו הם חמשת מינים הנזכרים בכל מקום.

וקטניות הם כמו פולים ואפונים והלוביאים והשומשמין, וזולתם מן הדומה להם.

ופירוש **בכלל הזה**, כשנשלמו בהם אלו התנאים הראויים בחיוב פאה, ולפיכך יתחייבו בפאה:

פרק א - משנה ה

אוג הוא הסומא"ק אשר בארץ הצבי, והוא צמח שיעבדו בו העורות, ויש לו אשכלות כאשכלות הגפן, ויכאכלו.

חרובין, ידוע. ואגוזים ושקדים כמו כן ידועים. ואלה האילנות כולם נמצאים בהם התנאים הנזכרים בכל מה שיתחייב פאה, ולפיכך הם מחוייבים בפאה:

פרק א - משנה ו

דע, שהפאה לא תתחייב להוציא ממנה מעשרות, ושמור זה העיקר. שכל מי שלא הניח פאה, וקצר כל השדה כולה, יוציא הפאה ממה שקצר. וכן אם לא הוציא מן השבלים הקצורים, יוציא מן החטה אחר שידושו אותה וימרחוה ויבררוה. ואפילו טחנה, יוציא הפאה מן הקמת. וזה העיקר מבואר בגמרא מכות (דף טז:).

וממה שיש לך לזכור תמיד, שההפקר, והוא הדבר הנעזב והמשולח, אינו חייב במעשרות. ופירוש "מריחה", מריקה, וזאת המלה מושאלת בדרך המליצה, בעניין ברירת החטה מן התבן והשלמת צרכי הזרע עד שלא ישאר לעשות בו אלא להוליכו אל האוצר. והוא דומה כמו "הממרק" לכלים, שאין עושין אותו המרוק אלא כשנשלם הכלי. וכשיקצר הזרע הנזרע כולו, ויודש, ונברר מן התבן, אז יפריש מן הזרע ההוא תרומה ומעשרות המחוייבות לו, ואחר כך יוציא הפאה שנתחייב בה בזרע ויתננה לעניים. אבל קודם הברירה, צריך להפריש הפאה תחילה ואחר כך המעשרות, ויתן הפאה לעניים; והפאה עצמה אינה מחוייבת במעשרות. וכן יש לו להפקיר מן הזרע מה שירצה קודם ברירתו; אבל אחר הברירה, לא יפקיר ממנו כלום עד שיפריש המעשרות.

ורבי עקיבא אומר, שמותר לו לקחת החטה הנידושה בטרם שיבררו אותה ויזרענה.

והעיקר בידינו, שהכהן והלוי, כשיקנו החטה אחר הקצירה והדישה והברירה, יש להם להוציא התרומה והמעשר המחוייבות באותו הזרע מרשותם, ולתת אותם לכהנים ולוים אחרים; והוא קנס להם. וכן אמרו: קנס קנסו בהם, שלא יהו קופצין לגרנות ולגיתות. ועל כן אמר בכאן,

שהמעשרות שלהן כל זמן שלא נכנס לגורן בעניין שיתחייב מעשר, וזהו כשימרחו אותו.

וההקדש אינו מחוייב מתנה מכל המתנות, לא מעשרות ולא זולתם. **וגזבר**, שם הפקיד השומר נכסי הקדש. ואמר שכל מי שהקדיש גרנו, ואחר כך פדאו מיד הגזבר, ועודנו בקמה, או קציר בטרם הברירה, יתחייב להוציא המעשרות; ואם ימרחו הגזבר, ופדאוהו בעליו אחר כן, לא יתחייב במעשרות; שבעת שנכנס בחזקת חיוב המעשרות, היה ברשות ההקדש שאינו מחוייב במעשר. ואין הלכה כרבי עקיבא:

ב

פרק

פרק ב - משנה א

מפסיקין לפאה — לחלק השדה ולעשותה שתי שדות. ויתחייב להניח פאה בכל אחת מהם, כפי מה שנתחייב, כמו שאמר הכתוב: "פאת שדך" (ויקרא יט); ואמרו: ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה.

ושלולית — היא תעלה או גולת מים, שנמשכים ממנה אמת המים להשקות בהם מקומות אחרים; וכן אמרו (בבא קמא סא א) בפירוש זאת המלה: אמת המים המחלקת שלל לחברותיה.

ודרך היחיד — ארבע אמות, **ודרך הרבים** — שש עשרה אמה.

ושביל הרבים ושביל היחיד — הוא שיהיה דרך בין שתי השדות, אם לאיש אחד שעובר משם לגנו או לשדהו, או שיהיה השביל לרבים, אפילו שיהיה אותו השביל צר מאד, ובלבד שתהיה הדרך ההיא סלולה ותמידה בימי החום ובימי הקור. אבל אם לא היתה תמידה, רק תהיה נפסקת בימות הגשמים, לא תפריש בין ב' השדות, אלא אם תהיה רחבה כפי המדה אשר זכרנו, רוצה לומר: ארבע אמות ליחיד וט"ז אמה לרבים. והודיענו דרך היחיד ודרך הרבים, לפי שיצטרכו שניהם על כל פנים, שאילו היה אומר דרך היחיד, היינו אומרים כי דרך היחיד בלבד יפריש, כי אין לו דרך אחרת והוא הולך ושב עליה תמיד, אבל דרך הרבים לא תפריש, מפני שהרבים יש להם דרכים רבים מלבד זו, ואפשר שיניחוהו

ולא יעברו עליו. ואילו הודיענו גם כן שדרך הרבים תפריש, היינו אומרים שהעניין ההוא מפני שרחבה, שהיא ט"ז אמה, אבל דרך היחיד לא. על כן הודיענו כי שני הדרכים יפסיקו לפאה. ותרגום "משעול הכרמים" (במדבר כב), "שביל כרמיא".

ובור — הארץ שלא נזרעה ולא נעבדה, אבל נשארה שממה.

וניר — היא הארץ אשר שדדו אותה והפכו אותה בחרישה. וזאת המלה מלשון הקדש היא באמת, והוא: "נירו לכם ניר" (ירמיה ד).

וזרע אחר — שיזרע זרע אחר להפריש בו בין שני הזרעים, כגון שיפריש בין החטה בזרע פולים או אפונים וכיוצא בזה. ואלו הג' דברים, רוצה לומר: בור וניר וזרע אחר, לא יפרישו עד שיהיה ברחבם ג' מעניות כמענית המחרישה.

ופירוש **שחת** — מלשון השחתה. ועניינו בזה המקום, הקוצר גז לבהמות. ואין הלכה כרבי מאיר:

פרק ב - משנה ב

אמת המים — היא תעלה או גולת מים.

ועניין **אינה יכולה להקצר כאחת** — כי כשיהיה בצד אחד, לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר.

ומעדר — מקום קשה כחלמיש, שלא יוכלו הבקרים לבקוע אותו במחרישות, אבל יחפרוהו בכלי ברזל העושים לחפור בארץ. ועל כן אמר: הארץ ההיא, אע"פ שהבקרים לא יוכלו לחרוש אותה, כשישאר בין שתי השדות מן הארץ ההיא מקום שלא חפרוהו ולא חרשו אותה אינו מפריש בין שתי השדות, אחרי שאפשר לחפור אותו בידיים ולחרוש, יהיה נחשב כמחובר ונותן פאה אחת לכל, ואע"פ שהבקרים לא יוכלו לחרוש אותו. וטעם זה, כי כשנזרע הארץ ההיא יחפרוהו בידיים, וכשיראה אדם מקום שאינו חפור לא יאמר שהוא בור ויפסיק, אבל יאמר: עוד יחפרו אותו לאחר זמן, שאי אפשר שיחפרו הכל פעם אחד, כך פירשו הקדמונים זאת ההלכה.

ואני אפרש בה פירוש אחר, ואומר שזה המקום הנקרא **מעדר** אינו מקום מישור, אבל הוא הרים וגבעות, והראיה על זה מה שאמר: **וכל ההרים אשר במעדר יעדרון**. והוא אומר, אע"פ שהיא עולה ויורדת ואי אפשר

לחורש לבקוע אותה בכלי המחרישה במענה אחת, מפני שיש בה מקומות תלולות ומקום אחד גבוה ואחד נמוך, אבל יחרוש אותה מקומות מקומות, ועל כן אין לחשב אותה נחלקת כדי שנוציא פאה מכל הר או מכל גבעה, אבל פאה אחת הוא נותן לכל, מפני שכל הזרע מחובר. והלכה כרבי יהודה:

פרק ב - משנה ג

ועניין שאמר **הכל**, כל שנזכר למעלה.

ופירוש **גדר**, ידוע, ובלבד שיהיה גבוה הגדר עשרה טפחים, ואז יפריש בין האילנות, ויוציא פאה מכאן ופאה מכאן.

ופירוש **שער כותש**, הוא הבדים והפארות, ירצה לומר ענפי האילנות, שהיו נוגעין בגדר ומשולחין עליו, ואז יהיה כמחובר. ואמרו בגמרא: כעלי במכתשת; עניינו שינטו הפארות על הקיר:

פרק ב - משנה ד

רואין זה את זה — שלא יהיה בין אילן לאילן שום סתר שיסתיר ביניהן ויהיה מרוחק זה מזה, שאם יעמוד האדם אצל האחד יראה השני.

ופירוש **בכל רוח** — בכל הצד, כגון להוציא פאה אחת מכל הזיתים שבמזרח המדינה, ופאה אחת מכל מה שיש במערבה. ואין על רבן גמליאל חולק. ואין הלכה כר' אליעזר ב"ר צדוק:

פרק ב - משנה ה

פירוש **מין**, ידוע.

שני מיני חטים — ידוע כי יש ממיני חטים גסים ויש דקים, ויש מהם ירוק ויש מהם אדום, וכל הדבר הזה מבואר:

פרק ב - משנה ו

הלבנר, הוא הסופר.

וזוגות, הם שני המקבלים, כגון הלל ושמאי, שקבלו משמיעה ואבטליון, המקבלים מיהודה בן טבאי ושמעון בן שטח, כמו שהתבאר במסכת אבות:

פרק ב - משנה ז

קרסמוה — כמו "כרסמוה", והוא מעניין כריתה. ואולי הם שתי לשונות בלשון הקודש, ויאמרו "קרסם" ו"כרסם" בעניין כריתה. ואמר הכתוב בחיוב הפאה: "ובקצרכם", שנהיה אנחנו הקוצרים.

ומה שאמר: **קצרוה נכרים**, כשיקצרוה לנפשותם, או לעשות היזק; אבל אם ישכור אותם, או קצרו לבעל השדה, הוא חייב פאה:

פרק ב - משנה ח

כשידע הלוקח שקצרו חציה, נתחייב בלא ספק לתת כל הפאה המחוייבת לתת לאותה שדה, לפי שאין לו רשות למכור מתנות הקב"ה, ולפיכך יהיה כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה אחר הוצאת הפאה שנתחייבה אותה השדה. וכן **הפודה מן הגזבר**, יוציא הפאה כולה מן החצי שפדה:

פרק ג - משנה א

מלבנות — הם ערוגות מרובעים, דומים לדפוס שעושין בו הלבנים, והם מרובעות. וכבר פירשנו (פ"א מ"ד), ששם התבואה נופל על חמשת המינים. ומחלוקת בית שמאי ובית הלל אינו אלא כשיהיו אלו האילנות רחוקות זו מזו, כגון שיהיו מהן י' אילנות בתוך נ' אמה על נ' אמה. אבל אם היו רחוקות יותר, אין שם מחלוקת שיש לו להוציא פאה מכל אחד ואחד; וכן אם היו יותר קרובים מזה, אין שם מחלוקת שהוא מוציא פאה מאחד על הכל:

פרק ג - משנה ב

מנומר — הוא שיזרע מקומות מקומות מן השדה, כדמות עור הנמר שהוא נקודות נקודות. וביאר הגמרא שזה הדמיון הוא שעוקר היבש ויניח הלח, וזהו מה שאמר: **ושייר קלחים לחים**, רוצה לומר שעקר היבש והניח הלח.

ופירוש **שבת** בלשון לע"ז אני"ט, ובלשון ערב אל שב"ת.

וחרדל הוא בלשון ערבי אל כרד"ל, ובלשון לע"ז שינאפרי"י. וטעם זה העניין, שמנהג בני אדם לזרוע אותן פרודות בערוגות, והוא מה שאמר בגמרא: "מפני שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות". ואין הלכה כרבי עקיבא:

פרק ג - משנה ג

המחליק — החותך, כמו "מחליק פטיש" (ישעיהו מא, ז).

ואפונין — זרעונים.

וכרם המדל — כרם מדולדל, גזור ממלת "דל". והוא שיבצור מקצתו וימכור, ויעזוב הנשאר לדרוך או לייבש. אמר שחייב לתת פאה מן השארית הנשארת כפי מה שנשאר, לא כפי הכרם כולו. וזה כשיבצור הענבים מכל צד מצדי הכרם; אבל כשיבצור מצד אחד ומכר, והניח הנשאר, יתן ממה שנשאר פאה המחוייבת לכל הכרם. וזהו פירושו מה שאמר: **המחליק מאחת יד**, רוצה לומר: הבוצר או הקוצר מצד אחד:

פרק ג - משנה ד

האמהות — הם הבצלים השמורים לזרע. ואין הלכה כר' יוסי בשני דברים אלו:

פרק ג - משנה ה

קלחי אילן — הם שרשי צמחים שהם מחוייבים בפאה, ואינם אילן. וכן יבואר בגמרא.

ומה שאמר: **נותן פאה מכל אחד ואחד** — חוזר על הלוקח. וזה העניין שביאר ר' יהודה, רוצה לומר, שבזמן שיתחיל בעל השדה לקצור, אז נתחייב בפאה כשמכר והשאיר, מפני שאמר הכתוב: "ובקצרכם את קציר ארצכם", ואמר: מעידנא דאתחיל לקצור איתחייב ליה בכוליה שדה. ורבי יהודה המבאר זה הדבר שהקדמנו למעלה, אין חולק עליו, וביאורו אמת:

פרק ג - משנה ו

בית רובע — מקום שיזרע בו רובע קב. ועוד נבאר אלו המדות והסאין בסוף מסכת זו (להלן ח, ה).

ולקצור ולשנות — הוא שיקצור מן השבולים כפי שתי אגודות, שלא יוכל לקבץ אותם בידו באגודה אחת.

ובכורים — רוצה לומר הבאת ביכורים. ועוד יתבאר לך בסוף זה הסדר, שהביכורים לא יתחייב להביאם אלא מי שיש לו שדה.

ופרוזבול — שטר שלא יכתבוהו אלא על הקרקעות, ועוד נבאר עניין זה השטר במסכת שביעית מן הסדר הזה.

ומן העיקרים שיש בידינו, שכל הנכסים חוץ מן הקרקע, כגון מיני סחורות וזהב וכסף ואבני יקרות, נקראים **שאין להם אחריות**, ופירוש שאין להם אחריות – שאין להם חזרת תביעה; וזה, שכל מי שיש עליו חוב, ומכר סחורות שהיו אצלו אחר שלקח החוב, ואחר כך טען שאין לו מה שיפרע, אין לבעל חוב לחזור באחריות על הקונה הסחורות ושיוציאם מיד הקונה. אבל אם ימכור מי שיש לו עליו החוב קרקע אחר שלקח החוב, וטען שאין לו מה שיפרע, יחזור בעל חוב על קונה הקרקע ויוציאנו מידו. ובשביל זה נקרא הקרקע **נכסים שיש להם אחריות**. ומן העיקרים שיש בידינו גם כן, שהנכסים שאין להם אחריות, והם הנקראים מטלטלין, אין נקנין בכסף ולא בשטר, אבל נקנין במשיכה, והוא מכלל הדברים המקנים. והקרקע היא נקנית בנתינת כסף, ובכתיבת שטר כולל ענייני המכירה, ובהשתמשות בו, וזו היא **חזקה**. לפיכך כל מי שיקנה קרקע ומטלטלין בקניה אחת, וקנה הקרקע באחת משלשה פנים שזכרנו, זכה גם כן במטלטלין. ואלו העיקרים כולם והראיות שלהם והשלמת דיניהם עוד יתבארו במקומו במסכת קידושין (דף כו.), אבל זכרנו לך מהם בכאן ראשי דברים כדי שיתבאר לך בכאן על דרך קצרה. והלכה כרבי עקיבא:

פרק ג - משנה ז

שכיב מרע — השוכב מחולי, כששייר לעצמו קרקע כל שהוא, כבר גילה דעתו שיקווה לקום מחליו, ולפיכך שייר לעצמו מה ששייר. ומפני זה יתקיים כל מה שנתן, ואינו יכול לחזור בו כשיקום מחליו. ובלבד שקנו ממנו בקניין, אבל אם לא קנו ממנו, יכול לחזור. ואם לא שייר לעצמו שום קרקע, ואחר כך נתרפא מחליו, חוזר במתנתו ואף על פי שקנו ממנו, כי מאחר שלא שייר לעצמו כלום, גילה דעתו שמתנתו היתה מחמת מיתה.

ומה שאומר בכאן, כשיכתוב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה, זה העניין הוא על שני תנאים: האחד מהם, שכלל אותה בחילוק נכסיו עם בניו, כגון שיכתוב להם: לפלוני כך ולפלוני כך ולפלונית כך, והיא שומעת ושותקת, ולא תערער כגון שתאמר: כתובתי אני גובה. וראיה על זה מה שאמרו: "אבדה כתובתה", ולא אמר "איבדה", רוצה לומר כי בשתיקותה כשחילק לה עם הבנים, אבדה מה שיש לה לקבל בכתובתה. והתנאי השני, שיהיה שכיב מרע, אבל אם יהיה בריא, תקח כל מה שיש בכתובתה, אלא אם כן יוציא שטר שהיא נתנה או קבלה.

ודברי ר' יוסי: **אם קבלה עליה**, אינו רוצה לומר שהיא לקחה בקניין שהיא רוצה בדבר זה, לפי שאין בזה מחלוקת. אבל הוא אומר, שאם קבלה היא על עצמה שתהיה משותפת בין הבנים, ואפילו אם לא לקחה בקניין ולא כתבו בדבר ההוא צוואה, כבר אבדה כתובתה. ואין הלכה כר' יוסי:

פרק ג - משנה ח

הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין — מפני שעבדו בכלל נכסיו, וכבר הקנהו אותו. ואם שייר קרקע כל שהוא ואומר לו: כל נכסיי נתונים לך חוץ ממקום פלוני, לא יצא בן חורין לדעת תנא קמא, לפי שדעת תנא קמא שאין חולקין הדיבור, לפיכך זה התנאי תלוי בגוף העבד, וכאילו התנה באבר מאבריו, ויצטרך לספר כריתות וליכא, ועל כן לא ישתחרר העבד ולא יקנה בנכסים בשום פנים, ואפילו ייחד שם המקום שהתנה בו; וכל שכן כשלא ייחד אותו. ור' יוסי חולק על זה, וקילס ר' שמעון [בתוספתא] שהוא אומר שחולקין הדיבור, ואין לנו לומר כשהתנה בנכסים – שהתנה בגופו של עבד, אלא אמר: כל נכסי קנויין לך חוץ ממקום פלוני, יצא לחירות, וקנה כל הנכסים לבד המקום ההוא. ואפילו לא היה לבעליו אלא אותו המקום שהתנה בו ואין לו קניין אחרים זולתו, יצא העבד לחירות, ואף על פי שלא נשאר לו לקניין שיקנה אחר שהתנה בכל קנייניו מלבד העבד.

וזה עניין דברי רבי שמעון: **לעולם הוא בן חורין**, רוצה לומר, כי כל זמן שלא התנה בפירוש בגוף העבד, כבר הוא בן חורין, אחר שהתנה בקצת נכסיו שהקנה לעבד קצתם, או שהתנה בכל נכסיו, שלא הקנה מהם לעבד כלום. אלא אם התנה בדבר סתם, ואפילו אם יהיה דבר מועט, ואמר: "חוץ מאחד מריבוא שבנכסיי", כבר נכנס בחלק ההוא בלא ספק חלק מגוף העבד, מפני שהוא מנכסיו, ואז נאמר: לאו כרות גיטא. ואין הלכה כר' שמעון.

ומה שאתה צריך לדעת, כי מה שאמר בעניין שכיב מרע, ובכותב נכסיו לבניו, ובכותב נכסיו לעבדו: **שייר קרקע כל שהוא**, וכן אם שייר מטלטלין הדין אחד. אבל אמר "קרקע" בכולן, מפני שהקדים לומר: **קרקע כל שהוא חייבת בפאה**, ומיגו דתני רישא "קרקע", תני סיפא "קרקע", כי הפאה לא תהיה אלא בקרקע:

ד

פרק

פרק ד - משנה א-ב

אמר הכתוב: "לא תכלה פאת שדך בקצרך" (ויקרא כג כב). בא ללמדנו שיניחנו פאה מחוברת לקרקע, וזה בקציר ומה שדומה לזה מן הדברים, שאפשר לקטן ולגדול לקחתה.

ודלית — שם לגפן, כמו "דליותיו" (יחזקאל יז ו).

ובדקל — התמר.

וחלוקי האגוזים — אגוזי פרך, והם מין אגוזים, והוא מאד גבוה.

ופירוש לבז — שיקח כל אחד מה שיוכל. ואין הלכה כרבי שמעון:

פרק ד - משנה ג

כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו, לוקחין מידו הכל, בין מה שלקח ובא לידו ובין מה שכסה. וזה קנס, וכן אמרו: קונסין אותו ומעבירין ממנו את הכל, את התלוש ואת המחובר.

פרק ד - משנה ד

מגלות הם חרמשים, וקרדומות הם ממיני הפטישים. והדבר כולו מבואר:

פרק ד - משנה ה

שלש אבעיות — שלש בקשות, מלשון "אם תבעיון בעיו" (ישעיהו כא, יב). ואמרו: נותנין הפאה בשחר, בשביל המיניקות שהם מצטרקות לאכול בבוקר. ובחצות, בשביל הנערים הקטנים שהם ישנים בבוקר, ויתהלכו לאטם עד חצות היום. במנחה, בשביל הזקנים, שלא יגיעו לשדה אלא עד אותה השעה:

ובית נמר — שם מקום.

ועניין על החבל — הוא על קו מישור, מתחילת השדה עד סופה.

מכל אומן ואומן — רוצה לומר, מכל שורה ושורה, שכן היו קוצרים שורה אצל שורה, וכל שורה נקראת אומן. ואין הלכה כרבן גמליאל ולא כר' עקיבא, אלא בגי' שעות אלו בלבד תנתן הפאה, כדי שיהיו שעות ידועות להתקבץ בהם העניים:

פרק ד - משנה ו

שכחה — הוא מה שאמר הכתוב (דברים כד, יט): "ושכחת עומר בשדה". וזה יהיה כשמוליכין העומרים ממקום למקום, כמו שיתבאר. ודעת החכמים, שכל זרע שלא נתחייב בחיובי קמה, והם לקט ופאה, לא

יתחייב גם כן בחובת העומר, והיא השכחה. ואין הלכה כר' יהודה:

פרק ד - משנה ז

כשיקדיש קמה ופדה קמה, נתחייב בפאה ובלקט. וכשיקדיש עומרים ופדה עומרים, חייב בשכחה. ואם הקדיש קמה, וקצר הגזבר ועשאם עומרים, ואחר כך פדאם, לא יתחייב בהם ואפילו בשכחה, וזה דעת החכמים, כפי מה שהקדמנו מן העקרים שיש אצלנו:

פרק ד - משנה ח

עונת המעשרות — היא שעה שיתחייב במעשרות. וזמנם משתנה כפי שינוי הזרעים, ועוד אבאר אותו במסכת מעשרות. ומה שאמר **וגמרן הגזבר**, רוצה לומר, ונגמרין הן ביד הגזבר:

פרק ד - משנה ט

זה אשר לקט את הפאה ואמר: "הרי זה לפלוני", אם יהיה זה הלוקט עני ותהיה ראויה לו אותה הפאה, אין מחלוקת שזכה לו, וזכה בה האיש האחר אף על פי שאיננו כאן. שאנו אומרים: אחרי שיש לו רשות לקחתם, יש לו רשות להקנותם לאיש אחר. אבל מחלוקת ר' אליעזר וחכמים, אם היה הלוקט עשיר, שר' אליעזר אומר: אחר שיש לו רשות להפקיר נכסיו ויאכל הפאה ההיא, יש לו רשות להקנותה לאיש אחר; וחכמים אומרים: לא אמרינן תרי מיגו, שנאמר: אחרי שיש לו רשות להפקיר נכסיו – יהיה כאילו הפקירם, ונאמר אחר כך: אחר שאם הפקיר נכסיו והם ראויים לו – יוכל להקנותם לאחרים.

והעיקר אצל רבי מאיר, שאין קניין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשרות, ולפיכך לקט והשכחה ופאה שלו חייבין במעשרות לדעתו, ואינה הלכה.

וכשיפקיר – לא יתחייב כל הדבר ההוא מעשר, כפי מה שהקדמנו, שהפקיר אינו חייב במעשר. ואין הלכה כר' אליעזר:

פרק ד - משנה י

פירוש הנושר — נופל.

פירוש תלש — שלף מעל הארץ.

תוך היד ותוך המגל — רוצה לומר, מה שיפול ממה שיהיה בתוך היד או המגל הוא לקט, ומה שיפול מאחורי היד ומאחורי המגל הוא לבעל הזרע. ומה שיפול מקצה היד ומקצה המגל, והוא מה שיפול בין הקצוות, ולא יפול עליו לא לשון תוך ולא לשון אחור – הוא מחלוקת ר' ישמעאל ור' עקיבא, והלכה כר' עקיבא:

פרק ד - משנה יא

חורי הנמלים — הם חורי הנמלים שהם עושין בארץ לאגור שם הזרע כשיהיו בקמה, הם בחזקת בעל הבית, כי אין לעניים בקמה כלום. וכשימצאו מאחרי הקוצרים, שהרי יש שם זכות לעניים במה שנפל, אמר שהזרע העליון והוא הלבן – לעניים, לפי שנאמר שהם מן הזרע החדש. והזרע התחתון והוא השחור – לבעל הבית, לפי שנאמר שהוא קדמון ומזרע השנה שעברה הוא. ורבי מאיר אומר, כי אפשר להיות השחור ההוא מזה החדש, כי אי אפשר שלא יהיה בזרע טוב ורע. ואחרי שהדבר ספק, נאמר ספק לקט לקט. והלכה כרבי מאיר:

פרק ה - משנה א

גדיש שלא לוקט תחתיו — הוא שיקבץ ערימות חטים על מקום שלא נלקט ממנו לקט של עניים, אבל קבצוהו והושם על הלקט. וקנסו קנס, שיתן מן הערימה ההיא כל הנוגע ממנו בפני הארץ מחובר אל מה שיהיה שם מן הלקט.

ופירוש אומדין — הוא השיעור על דרך קירוב.

ופירוש נפילה — שיעור מה שזרע בה בשעת הזריעה. ואין הלכה כרבן שמעון
בן
גמליאל:

פרק ה - משנה ב

שבולת שבקציר — פירוש, כשיקצור השבלים, אפשר שתשאר שבולת אחת בארץ נמלטה מן המגל ונקצר כל מה שסביב. ואמר, שאם הגיע לקמה עומדת, יהיה דינה כדין הקמה, והוא של בעל הבית; ואם לא יגיע ראשה לקמה עומדת, היא כמו לקט ויקחוה העניים.

ומה שאמר: מעשר שבולת אחת — כבר ביארנוהו; והוא, שיקח שתי שבלים מן הגדיש ההוא, ויקח אחת מהן ויאמר: אם תהיה זאת שבולת לקט, טוב; ואם אינה שבולת הלקט, יהיו המעשרות המחוייבות לה בזאת השבולת האחרת. ויתן הראשונה לעני, והשניה לכהן. ואמר רבי אליעזר, כי העני לא זכה בשבולת ההיא עד יקח תמורתה אחרת, אלא אם כן נתן לו הזרע כולו על מנת שיחזירהו לו. וזה הדין נוהג אצלנו: מתנה על מנת להחזיר — שמה מתנה, ותהיה אז אותה השבולת שהוא לקט באה ליד העני, ואז יוכל שיקח אחרת על העניין הנקדם. ואין הלכה כרבי אליעזר:

פרק ה - משנה ג

מגלגלין — ידוע.

וטופח — שם מין ממיני הגרגרין, קרובים בדמותם וטבעם מן השעורים, והרופאים קורין אותן בלשון ערב קורטומין. ואמר רבי מאיר שיש להשמר מזה המין, שלא יקצרוהו בכלל הזרע, מפני שיזיק לעניים, שמא יהיה הלקט הנופל מן המין ההוא. וחכמים מתירין, כי הם אומרים שאפשר שיהיה הלקט מן הזרע הטוב ולא מזה המין. ואין הלכה כר' מאיר:

פרק ה - משנה ד

כשיצטרך אדם בדרך ללקט שכחה ופאה, אף על פי שיש לו ממון, אינו חייב לשלם כשיחזור לביתו, אלא במידת חסידות:

פרק ה - משנה ה

כשיחליף עם העניים מה שלקט, פטור מן המעשרות, מפני שהיה של עניים ואין עליו חובת מעשרות. ומה שבא ליד העניים יהיה אחר התרומה, מפני שהיה ממון בעל הבית, שהוא חייב במעשרות.

ופירוש **אריסות**, השותפות בתבואת הארץ. ושם השותף בעניין ההוא – "אריס", והוא שיקח הארץ לעבוד אותה ולהתעסק בענייניה. וכבר הקדמנו, שהכהן והלוי, כשיקנו הזרע – יש להם להוציא מידיהם המעשרות, אף על פי שהם שלהם, ויתנו אותם לאחרים. וכמו כן העניים, כשיקנה עני או יהיה אריס, יש לנו להוציא מתנות העניים מידו ויתנו לאחרים. לפיכך הודיענו, שאם יקחו שני עניים שדה באריסות, אין לנו להוציא מתנות העניים מתחת ידם, אבל יתן כל אחד מהם לחברו מעשר עני מחלקו שנתחייב בו. ונתבארו דברי חכמים בדברי רבי יהודה. ופירושו, שבזמן שקיבל השדה באריסות, שיקח מתבואתה חציה או

שלישיתה או רביעיתה או זולתו מן החלקים, כל שנעשה השדה כולה ברשותו ובחזרתו, ולפיכך אסור בלקט ובשכחה ובפאה. אבל אם יאמר לו: חלק ממה שאתה קוצר יהיה לך, אין לו חלק אלא במה שהוא קוצר, ולא נעשית השדה ברשותו; ומותר לו לקט ושכחה ופאה, ומחייבין אותו מעשר עני המחוייב לדבר הקצור, מפני שיש לו בו חלק. והלכה כרבי יהודה, שהוא מבאר דברי חכמים:

פרק ה - משנה ו

עניין זה, שמכר השדה כולה ותבואתה, והמוכר ההוא שנשאר עני – מותר בלקט שכחה ופאה, והלוקח אסור בלקט שכחה ופאה, ואפילו לא נתן הכסף, או אפילו לזה דמיה.

וכשישכיר הפועל עצמו על מנת שילקוט בנו עמו, הוא גוזל העניים.

ומה שאמר "עולים", והפסוק אמר "עולם", לא יקשה בעיניך, שזה על דרך דרש. ומעיקרי לשון הקודש, כי אותיות המשך והנוח יתחלפו קצתם עם קצתם, והם נופלות מן הכתיבה להקל. ורוצה לומר ב"עולים", עולי מצרים, כלומר: המצוות והחוקים אשר צוה האל ליוצאי מצרים:

פרק ה - משנה ז

חיפיהו בקש — כיסוהו והסתירוהו בתבן ודומה לו:

פרק ה - משנה ח

המנהג לקצור החטה ולעשותה ערימות ערימות במקומות רבות, עד שיקבצו הכל במקום אחד. ומן המקום ההוא למקום הדישה, והוא נקרא גורן. וכל אשר יקבצו מן הערימות מעל הארץ נקראו **כובעות**, שהם

דומים לכובע. וכל מה שיקבצו בחפירה שהיא נעשית בארץ נקראו **כומסות**, גזור ממלת "הלא הוא כמוס עמדי" (דברים לב, לד). ומה שיתקבצו ממנה כעגולה דמות רחיים נקראו **חורה**, וכן ביאר הגמרא. **ולעמרים**, הוא שיוליך האלומים הקצורים לעשות מהם ערמים גדולים, וזה הוא נקרא **לעמרים**. וכל מה שיוליכם ממקום הקצירה אל אחד המקומות האלה, אם שכח כלום במקום הקצירה אינו שכחה. ואם הולך מאלה המקומות למקום הדישה, ושכח דבר באחת מאלו המקומות, יש לו שכחה, וזה עניין מה שאמרו: **ממנו ולגורן יש לו שכחה**.

ועניין המעמר לגדיש, ידוע.

ומה שאמרו **גמר המלאכה** — רוצה לומר, המקום שאין מוליכין אליו כי אם לקבץ שם העמרים בלבד, ולא יקבץ אותם העמרים אחר כן לעשות מהם עמרים גדולים. ואמר הכתוב: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה", ואמר: מה קציר שאין אחריו קציר, אף עימור שאין אחריו עימור, ואז יתחייב בשכחה:

ו

פרק

פרק ו - משנה א

כבר ביארנו כי ההפקר אינו מחוייב במעשרות. ומה שהפקיר לעניים בלבד, אומרים בית שמאי שהוא הפקר ואינו מחוייב במעשר, והביאו ראיה עליו מה שאמר הכתוב (ויקרא יט, י): "לעני ולגר תעזוב אותם", ואמרו: יש לך עזיבה אחרת שהוא לעניים ולא לעשירים. ובית הלל אומרים, אמר הכתוב בשמיטה (שמות כג, יא): "תשמטנה", מה תלמוד לומר "ונטשתה"? יש לך נטישה אחרת כזו. ואתה צריך לדעת, כי לבית שמאי, מי שהפקיר לאדם ולא לבהמה, לישראל ולא לנכרים, לעניי אותה העיר ולא לעניי עיר אחרת, שכל זה הפקר ואינו מחוייב במעשרות:

פרק ו - משנה ב

גפה — הוא שער המגולה, והוא ממלת "ויגיפו הדלתות" (נחמיה ז ג).

גדיש — הוא ציבור העמרים.

ולכלים — כלי חרישה. וכבר ביארנו בגמרא, שהם לא נחלקו כנראה מן המשנה הזאת שאינו שכחה. אבל נחלקו כשיקח העומר להוליכו במדינה, ונתנו באחד מן המקומות הנזכרות ושכח אותו, שבית שמאי אומרים: אחר שלקחו זכה בו ואינו שכחה, ובית הלל אומרים: שכחה:

פרק ו - משנה ג

מה שאומר: **העומר שכנגדו מוכיח**, סדר המשנה היה ראוי להיות כך: העומר השכות, ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח. ומה שאמר: ומודים שאינו שכחה, בשלא שכחה סמוך לגפה ולגדיש, כאשר ביארנו במה שהקדמנו:

פרק ו - משנה ד

מה שאמר: **ושלפניהם שכחה** — כי מה שיש לפני כל אחד ואחד מהם, הוא אחורי השני, ואסור לו לחזור לאחוריו ולקחת מה שיש מן העומרים לשם, כמו שיתבאר.

שלפניו אינו שכחה — רוצה לומר, העומר שהניחו במקום שהתחיל ממנו, לפי שהוא מחובר עמהם בעמרים הערוכים ממזרח למערב, וכאילו התחילו השורה האחרת למזרח או למערב, וזו הצורה.

וזה העניין ממה שאמר **מוכיח**, כמה שהקדים. ואלו השורות הם שורות של עומרים, ואני ציירתי לך נקודות במקום העומרים כדי שיתבאר לך, וכזאת תהיה צורת העומרים אשר בהם זה הדין. ומה שאמר: **בל תשוב**, רצה לומר שהוא עובר על דברי הכתוב שאמר (דברים כד יט): "לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה":

פרק ו - משנה ה

ציבורי — הם הערימות.

הוצני פשתן — קני הפשתים קודם שיכתשוהו ושישרוהו, כשיתלשו אותו.

ופרט — הוא מה שנאמר: "ופרט כרמך לא תלקט" (ויקרא יט י). ובית הלל מביאין ראיה ממה שאמר (שם): "לעני ולגר תעזוב אותם", ויש לו לעזוב שנים. ובית שמאי מביאין ראיה ממה שאמר (דברים כד, יט-כא): "לגר ליתום ולאמנה", ויש לו לעזוב שלשה:

פרק ו - משנה ו

מה שאמר רבן גמליאל: **וכי מרוב העמרים** — הוא לשון שאילה, שאמר להם: רוב העמרים השכוחות יש בהם תועלת לבעל הבית, או יש לו בהם הפסד? והודו לו ואמרו שיש ברובם תועלת לבעל הבית, ואינה שכחה כשיהיו רבים. וכאשר הודו על זה, השיב עליהם מדבריהם ואמר להם: היאך אמרתם שרובם הפסד לבעל הבית, שהרי אתם אומרים כשיהיה עומר אחד אינו שכחה, ואם יהיו שנים הם שכחה? השיבוהו ואמרו לו: כשיהיה עומר אחד הוא כמו הגדיש, והכתוב אומר (שם): "ושכחת עומר" ולא גדיש; וכשיהיו השני עומרים, הוא כמו שאר עומרים הקטנים. ועוד אמרו (שם): "לא תשוב לקחתו", עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו, יצא זה שאינך יכול לפשוט ידך וליטלו. ואין הלכה כרבן גמליאל.

ופירוש **כריכות** — אגודות:

פרק ו - משנה ז

דע, שהשכחה היא מחוייבת לקמה כמו שהיא מחוייבת לעומרים, לפי שאמר הכתוב (שם): "ושכחת" ו"לא תשוב".

וכבר ביארנו (לעיל פ"ה מ"ג), כי **טופח** – ממיני הגרגרים הידוע קורטמא"ן בלשון ערב, ובקעה גדולה ממנו תוציא זרע מעט, ויצא רובו בתבן וקש. לפיכך הוא אומר, שאף על פי שאחר שיודש ומרחו אותם לא תקבץ ממנו סאתים, רואין אותם השבלים כאילו הם שעורים אשר גרגיריו גסים, וכאילו יש בהם סאתים, ולא תהיה הקמה ההיא של טופח שכחה:

פרק ו - משנה ח

אמר הכתוב (שם): "כי תקצור... ושכחת עומר", ואמר: עומר שסביבותיו קציר – שכחה, ולא עומר שסביבותיו קמה, וכשישכח עומר סמוך לקמה אינו שכחה. וכן כשישכח קמה, והיו ראשי השבלים ממנה מחוברים בקמה שנית, והיתה הקמה ההיא השניה סאתים ויותר, תהיה מצלת הקמה המחוברת אליה ולא תהיה שכחה, ותשאר לבעל הבית. וזה עניין מה שאמר: **מצלת את העומר ואת הקמה**. אבל אם שכח העומר, והיה סמוך לעומר שאינו שכוח, יהיה השכוח שכחה. וכן אם שכח קמה פחות מסאתים, והיתה לצד העומר שאינו שכוח, תהיה הקמה שכחה. וזה הוא מה שאמר: **והעומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה**. ועוד נבאר שיעור הסאה אחר כן, וסאתים משנה הסאה:

פרק ו - משנה ט

כבר הקדמנו, שסאתים אינה שכחה. וכשישכח סאה קמה וסאה עקורה, לא נאמר: יצטרף זה לזה ולא יהיה שכחה. וכן באילן, כשיהיה קצת השיעור שלא יהיה כמוהו שכחה באילן, וקצתו תלוש ועקור מן הארץ, וכן השומים והבצלים, כשישכח מקצתם בארץ ומקצתם תלושים, והמחובר משניהם אינו שכחה; ולא נאמר שיצטרפו כדי שלא יהיה שכחה. ור' יוסי אומר שהם מצטרפים, עד שיפריש ביניהם רשות העני. ויהיה זה, כשיזכה בקצת הדבר ההוא התלוש או במחובר, ואחר כך נשכח קצתו האחר, אז לא יצטרף עמו הקצת האחר ויהיה כמו כן שכחה. ואין הלכה כרבי יוסי:

פרק ו - משנה י

כבר ביארנו, שחת הוא הגז הקצור לאכילת הסוסים.

וללומה — הוא עומרים. והעניין הוא, שיקצנה כולה ויחלוק אותה לאלומות, ואל יקבוץ מן האלומות ההם עומרים, כי האלומות כשיתקבצו נעשים עומרים.

ואגודי השום — הוא השום המחובר חיבור הטבע בשרשי צמחיו, ויהיה מהם שורש אחד כולל ראשים רבים.

אגודות השום — שיחבוט אותם ביד חביטה קלה, קודם שיתקבץ מהם עומרים.

ופירוש **טמונים בארץ** — רוצה לומר, שיהיה הנאכל מהן מתחתית לארץ, כגון הבצלים והשומים והלפתות.

ופירוש **הלוף** — מין ממיני הבצלים בלא ספק. ואין הלכה כר' יהודה:

פרק ו - משנה יא

כבר ביארנו בפרק זה, שיש לקוצר שכחה כשישכח קמה, וכן למעמר. והתנאי שישוב ויקח מה ששכח – בטל, שהעיקר בידינו: כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אלא בממון, כמו שיתבאר במקומו:

פרק ז - משנה א

אמר הכתוב (דברים כד, יט): "ושכחת עומר בשדה", ואמרו: עומר שאתה שוכחו לעולם; יצא זה, שאתה זוכרו לאחר זמן. וכשישכח אילן ידוע, ותהיה ידיעתו מפני הגבלת מקומו, או לרוב זיתיו, או לרוב שמנו, האילן ההוא לא יקרא שכחה, כי הוא זוכרו לאחר זמן.

ונטופה — שם מקום. ופעמים רבות מייחסים שם מיני האילנות לארצות.

ושפכוני — זיתים נקראים על שם המקום שהיה מוציא שמן הרבה, ועל כן פירשוהו **שפכוני**, ועניינו שפיכת שמן לרוב, גזור ממלת "שפך".

ובישני – הוא נקרא על שם המקום. והזיתים ההם לא היו עושין שמן הרבה, על כן נקראו **בישני**, לקוח מ"בושה".

ומה שאמר **עושה הרבה** – הוא רוב הזיתים.

ודברי רבי יוסי – קבלה, מפני שאמר אותו בזמן אנדריאנוס המלך, שהיו הזיתים מעטים מאד; שזה המלך החריב הארץ וחרת הזיתים. ומפני מיעוטם בזמן ההוא, לא היה שכחה, שהיה זוכרו אחר זמן. ואחר כך כשחזרו הארצות לישובן ורבו הזיתים, לא היה מחלוקת שיש לו שכחה:

פרק ז - משנה ב

כשיהיה ג' שורות מן האילנות שיש ביניהם ערוגות שתיים, ושכח אילן באמצע השורה השלישית, אינה שכחה, שהאילנות הסתירוה, וזו היא צורתה.

וכבר ביארנו בגמרא ובתוספתא, כי מה שאמר: **במה דברים אמורים** – חוזר על עניין ראשון מן הפרק. ויהיה סידור הדברים כן: כל זית שיש לו שם בשדה, אפילו כזית הנטופה בשעתו, ושכחו, אינו שכחה. במה דברים אמורים? בזמן שלא התחיל בו; אבל התחיל בו ושכחו, הרי זה שכחה, עד שיהיה בו סאתים.

ומה שאמר: **כל זמן שיש לו תחתיו** – רוצה לומר, כל זמן שיש לעני רשות לקחת השכחה מתחת האילן, יש לו כמו כן רשות לקחת אותו מן האילן.

והמחבא — שם העץ שחובטין בו הזיתים עד שיפול מה שנחבא בין העלים, ועל כן נקרא מחבא, כי מגלה מה שנחבא. ואמר ר' מאיר, שיש לו לקחת השכחה כל זמן שנשאר באילנות פרי; ומשיכלה פרי מן האילן ויחבטו אותו ולא יפול ממנו דבר, והוא מה שאמר: משתלך המחבא – אין לעניים אז שכחה. וחכמים אומרים: עד שיכלה הפרי מתחת האילנות, הוא מה שאמר: **כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו**. ואין הלכה כר' מאיר:

פרק ז - משנה ג

כבר הקדמנו פירוש הנושר, שהוא הנופל.

ועוקץ — הוא קצה הדבר, ועשו ממנו שמוש פועל, ואמרו **עקץ**, רוצה לומר, כרת העוקץ.

ופירוש הוסבך בעלים — נסתבך בעלים.

וכלכלה — הוא הסל. וכבר פירשנו **אל תסג גבול עולם** (לעיל ה, ו):

פרק ז - משנה ד

כתף — הוא שיצאו מן האשכול שריגים דקים מלאים ענב. וכן העץ, כמו ההדס המזרחי.

אבל פירוש **נטף** הוא נוזל, רוצה לומר שהוא דבר נוטף ונוזל ונוגע קצתו על קצתו עד יתכנס ויתאבק זה על זה, וכל מה שהוא זולת זה הוא מה שקראו הכתוב עוללות.

וארכובה — הם הכריכות שיש בזמורות.

נקרצת — היא נחתכת, ונגזרה מן "קרץ מצפון" (ירמיה מו, כ). ואין הלכה כר' יהודה:

פרק ז - משנה ה

המדל — התולש. ועניינו, כמו שהוא מותר שיכרות הזלזלים וישליכם כאשר יכרתו מן האשכולות, כן הוא מותר לו לכרות מן העוללות. ואין הלכה כדברי רבי מאיר:

פרק ז - משנה ו

אמר הכתוב: בכל אילן שניטע, "שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הילולים" (ויקרא יט, כג-כד). ודינו שיאכלו אותו בעליו בירושלים, כמעשר שני. ובית הלל אומרים: כשקרא הקב"ה תבואת השנה הרביעית "קדש הילולים", וקרא המעשר "קדש" — משפטו כמשפט המעשר; וכשיפדה נטע רבעי שלו לעצמו, יוסף חמישיתו על מה שהוא שוה, כאשר אמר הכתוב במעשר: "אם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו" (ויקרא כז, לא).

וביעור — הוא להסירו מביתו כשישלם זמנו, כמו שנבאר במסכת מעשר שני, והוא מה שאמר הכתוב: "בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו, יג).

ובית שמאי לא יחייבוהו כלום מכל זה, שלא נכתב דבר בעניין זה כלל, כי אלו הפסוקים באו בעניין המעשר, ואינם מדמים כרם רבעי למעשר:

פרק ז - משנה ז

מן העיקרים שבידינו: אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. לפיכך כשנראו העוללות — לא יכול לעשותם הקדש, מפני שהן ממון עניים.

ועניין **שכר גידולים** — שכר מה שהוציא האילן מן הפרי בשעת הקדש, עד אשר חנטו פגיו ונתבשלו.

ועריס — הוא גפן אדרת אשר נטשו קציריה בענפי האילנות וגבה קומתם, ונקרא בלשון ערב עריש.

וברגליות — הם הגפנים השטוחות על הארץ שהרגל נוגעת בהם, כמו הכרמים כולם, והוא גזור ממלת "רגל". והלכה כרבי יוסי:

ח

פרק

פרק ח - משנה א

אומר הכתוב בזה החלק הנעזב לעניים: "לעני ולגר תעזוב אותם" (ויקרא יט ז). וכשיפסקו העניים מלבקש אותם, הם מותרים לכל בני אדם, כי לא צוה הקב"ה שיעזבוה לאיבוד או לעופות.

ונמושות — הם הזקנים הבאים בימים. ועיקר לשונם הוא כן, והשאיילו בכאן זה השם ללוקטים אחר הלוקטים, והם המלקטים השניים, והמשיל אותם לזקנים לאיחורם, מפני שבוששו לבא ולא ימצאו אלא מעט.

ורביעה שניה — המטר השני בזמן הרביעה השניה מן השנה. והשאיילו כמו כן שם הרביעה לזמן הסתיו, לפי שהוא מגדל הצמחים ויוציאם מבטן הארץ כמעשה הבועל בנקיבה, והוא גזור ממלת "תרביע" (ויקרא יט ז). וכן אמרו (תענית ו ב): מטר א בעלה דארעא. וזמן רביעה שניה בארץ הצבי בשנה המבכרת הוא ב"ז במרחשון, ובשנה הבינונית בכ"ג במרחשון, ובשנה המאוחרת בראש חדש כסליו. ומה שירד מן הגשם קודם י"ז מרחשון הוא ממטרות החורף, לא מתחילת הסתיו. כל זה בארץ ישראל, ועליו נאמר הדבר.

ופירשו **מוסקין** — מנפצין או חובטין הזיתים, והחובט נקרא "מוסק", כמו שיקרא לחורש "עודר", ולכורת ענבים "בוצר", ואוסף מיני התבואה "קוצר".

איסרות — קיבוץ "איסר", ושיעור איסר, ארבעה גרות כסף. ואין הלכה כר' יהודה:

פרק ח - משנה ב

כבר הקדמנו שמתנות עניים אינן חייבות במעשרות. וכן הלוי אינו חייב מן המעשרות אשר ניתן לו, חוץ מתרומת מעשר, כמו שביארנו בפרק שביעי מברכות. ואמר, שיהיה העני נאמן בשעת הלקט שיאמר: זה לקט, וניקח אותו ממנו ולא נתחייב להוציא ממנו מעשר. ושאר ההלכה מבואר על זה העיקר.

ומה שאמר: **אינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין**, רוצה לומר, שהם אינם נאמנין באמרים שאלו מתנותיהם ולא יתחייב הדבר ההוא מעשר, אלא אם כן מנהג בני אדם לתת להם הדבר ההוא. ונבאר אותו אחר זה:

פרק ח - משנה ג

דרך בני אדם לתת הלקט והשכחה והפאה בחיטים, ולא בקמח ולא בלחם, ועל כן יהיו נאמנין על הזרע, ולא יהיו נאמנין על הקמח ולא על הלחם. וזה כשיאמר: הבעל הבית נתן לי זה הקמח או זה הלחם; אבל אם אמר: אני לקחתי זרע השכחה והפאה וטחנתי אותו ועשיתי ממנו זה הלחם, יהיה נאמן, אבל בשעת הפאה.

ופירוש **שעורה של אורז** — שיבולת של אורז, וכמו כן לא יהיה נאמן עליו כשיהיה זרע נדוש, ולא אפוי, שהמנהג לא היה אצלם שיותן אלא בשיבולים.

ופירוש **גריסין** — פולים טחונין ומקולפים.

ופירוש **חי** — הוא הדבר שאינו מבושל. תרגום "לא תאכלו ממנו נא", לא תיכלון מיניה כד חי (שמות יב ט).

מעשר עני מנהג בני אדם להוציא מן השמן, ולפיכך יהיה נאמן כשיאמר:
זה השמן הוא מעשר עני:

וזיתי ניקוף — הם הזיתים הנמלטים שנשרו מן האילנות, וחובטין אותן העניים, והן זכותם. ו**ניקוף** הוא ממילת "כנוקף זית" (ישעיה יז ו). ולא יהיה נאמן באמרו: זה השמן מן הזיתים ההם. וטעמו היותו נאמן על הלקט ועל הפאה כשיאמר: זה הקמח מזרע לקט ופאה טחנתי אותו, ולא יהיה נאמן באמרו: זה השמן מזיתי הניקוף דרכתי אותו, לפי שאי אפשר לדרוך או לטחון דבר מועט:

פרק ח - משנה ד

מלפסו — מין ממיני כלי הבישול נקרא לפס, והיו מבשלין בו הירקות:

פרק ח - משנה ה

כוסמין — חיטה מדברית. והוא מחמשת המינין, שנופל עליה שם תבואה.

וגרוגרת — התאנים היבשים.

ודבילה — התאנים הנדבקים זה על זה עד שנעשים כגוף אחד. ואלו המידות הנזכרות בכאן, באנו להודיעך משקל כל מידה מהם, לפי שישתנו משקל הדברים המדודים כפי השתנות עצם הדבר המדוד בין דקות לגסות, כי אין משקל מידה מדבש כמשקל המידה ההיא בעצמה מן החלב. אבל הודיעך בכאן בדרך המדידה שיעור כל מידה מהם, ושמור אותו תמיד בכל המשנה. ומתחילה נאמר, כי במידה שיש בחלל ארבע אצבעות על ארבע אצבעות ורומה שני אצבעות ושבעה עשיריות מאצבע, ויהיה זה האצבע ששיערו בו מאצבעות היד הגודל. וזה המידה אשר יש בחללה זה השיעור שזכרנו, אחר שיהיה מרובע או עגול או משולש או זולתה מן התבניות, הוא נקרא לוג, והרבע ממנו הוא נקרא רביעית, וחצי הרבע נקרא שמינית. ויש בקב ד' לוגין. וירצה לומר בעניין **מנה**, משקל מאה דינרים, והדינר ששה דרכמונים או זוזים מזוזי זמנם. ומשקל הזוז

מהם, ט"ז גרגרי שעורים. **ופרס** הוא חצי הדבר, ועניינו בכאן חצי מנה, והוא חמישים דינר.

ואמנם נסדרו אלו המידות, מפני שאמר הכתוב (דברים כו, יב): "ואכלו בשעריך ושבעו", ובאה הקבלה (ספרי פרשה כי תבוא): תן להם כדי שבעם, וזה לא ינתן לעניים אלא ממעשר עני, שהוא לעניים. וכשיעבור העני על הגורן ויהיה לבעל הגורן מעשר עני, לא יתן לו פחות מזה השיעור, מאיזה מין שיתן לו, ואם ירצה לתת לו יותר, יתן. ואם יש לו אצלו מעשר עני בביתו, אין עליו חובה לתת לעני שיעור קצוב, אבל יתן לכל מי שירצה מן העניים רב או מעט. ואין הלכה כרבי מאיר ולא כר' עקיבא, והלכה כאבא

פרק ח - משנה ו

ירצה לומר, שדבר זה המחוייב לכהנים וללויים ולישראלים, כל מי שיש לו מעשר עני, חובה עליו לתת השיעורים ההם הנזכרים לכל עני. ואם ירצה להקל מן המעשר שיש עליו אצלו בביתו, לתת אותו לקרוביו ולמיודעיו, יש לו לקחת חצי מה שיש אתו ממעשר עני ויתנהו לקרוביו העניים, ויתן החצי לעניים העוברים עליו, וזה עניין מה שאמר: **היה מציל, נוטל מחצה ונותן מחצה**. ואם יעברו עליו עניים רבים, והיה אצלו מעשר עני מה שיספיק לתת לכל אחד מהם השיעור הקצוב, יש לו לקחת חצי מה שיש אצלו, אף על פי שיהיה הנשאר פחות ממה שיקח כל אחד מהם מהשיעור הקצוב. ויש לו לקחת החצי, ויעזוב החצי ביניהם ויחלקו אותו בשהו, ואף על פי שיפול לכל אחד מהם פחות מן השיעור הקצוב, ויצניע זה כאשר זכרנו:

פרק ח - משנה ז

כבר — הוא לחם אחד.

ופונדיון — הוא חצי זוז.

וסאה — הוא מדה אשר שיעורה ו' קבים. וכבר זכרנו שיעור קב.

וסלע — הוא ד' דינרים, והדינר ו' זוזים, ויהיה צירוף הסלע כ"ד זוזים. והארבע סאין — כ"ד קבין. ויהיה מכירתו קב בזוז, כשיהיה החיטה ארבע סאין בסלע, יהיה בכיכר שהוא בפונדיון חצי קב, וכאילו אמר: אין נותנין לעני העובר ממקום למקום מן הצדקה פחות מכיכר לחם מחצי קב.

ופרנסת לינה — הוא מה שצריך אליו בלילה ממיטה וקר וכסת. ואם יהיה העני ההוא ידוע, נותנים לו מה שיחסר.

והביאו ראיה החכמים כי שלש סעודות חובה על אדם לאכול בשבת, מדברי הכתוב (שמות טז, כה): "אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה", שהוסיף לשנות מילת **יום** ג' פעמים.

ותמחוי — הוא שם הכלי שיאכלו בו העניים, והיו בכל יום משוטטים על הבתים בכלי, ויוציאו מכל בית תבשיל מאשר היו מבשלים, ויושם בכלי ההוא, ויחלקוהו על העניים. וחובה להיות שלשה אנשים המתעסקין לקבוץ אותו ולחלוק אותו, לפי שתיכף שיקבצוהו יחלקוהו בזמן אחד.

ושם הקופה היא כמו כן כלי מן הגמי או מן הקש, והוא כינוי לאשר יתקבץ מהצדקה שיקבצו מיום ששי לששי. והעיקר בידינו, שכל מי שלא נתן לקופה מה שנתחייב, באין ולוקחין עבוטו, וכן אמרו (בבא בתרא ח, ב): ממשכנין על הצדקה אפילו בערבי שבתות. ועל כן אל יעסקו לקבץ אותה פחות משנים, כי העיקר בידינו שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים. וכשיחלקוהו יהיו ג', מפני שהוא דין מדיני ממונות לתת לזה הרבה כפי צרכו ורוב בניו, ויתנו לזה מעט כפי הראוי לו כמו כן, והעיקר בידינו: דיני ממונות בשלשה.

ומי שיש לו מזון שתי סעודות, והוא מאכל ליום אחד, לא יקח מן הקופה שיקבצו בכל שבוע. ואולם נעשו י"ד סעודות מזון לשבוע אחד, מפני שיש ג' סעודות לשבת, ואחד עשר בששה ימים הנשארים, ב' סעודות בכל יום, אחת ביום ואחת בלילה. ולפי החשבון צריך שיהא י"ב סעודות, אלא שהם לא חשבו לו סעודת מוצאי שבת, מפני שלא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה יום השבת, והיא השלמת ג' סעודות של שבת:

פרק ח - משנה ח

ממושכנים — ידוע. ואפילו אם יש לו כלי כסף וכלי זהב, כגון כוסות וקערות, אינו חייב למוכרם עד שיקח מתנות עניים ויכתב בכללם, אז

יאמרו לו : מכור אותם הכלים וקנה אחרים ואל תמעיט מתנות העניים :

פרק ח - משנה ט

חמישים זוז אשר יסחרו בהם ישוו מאתים שלא יסחרו בהם, כי במה שאמר בהלכה הקודמת לזו : **מי שיש לו מאתים זוז לא יטול**, כשיהיו בטלות, שאינו יודע לסחור בהם ; אבל כשיהיה יודע לסחור בהם, אפילו לא יתעסק אלא בחמישים זוזים מהם, אסור לו ליקח מתנות העניים :

סליק פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת פאה :